

ИМАТ ЛИ ЧОВЕШКИ ПРАВА ФУТБОЛНИТЕ ХУЛИГАНИ?

Деяна Марчева¹

Човешките права са „последната утопия“ на нашето време, която се утвърждава като алтернатива на банкрутиралите политически утопии на ХХ век. Всички международни проекти след Втората световна война се стремят да постигнат справедлив баланс между основните права на индивида и публичния интерес. Механизмите за защита на човешките права въвеждат изключения и квалификации на голяма част от правата, за да допуснат ограничения на правата, пропорционални на легитимните цели на държавите. Настоящата статия изследва човешките права на футболните хулигани, като започва с анализ за из-

сняване на историческите, културните и социологическите аспекти на понятието „футболен хулиган“. След това е представен подробен преглед на съдебната практика на ЕСПЧ, за да се разкрие статусът на т.нар. футболни хулигани като хора, чиито основни права могат да бъдат ограничавани от държавите при условията на широка дискреция на националните власти.

Ключови думи: футбол, хулиган, сбиване, човешки права, ЕКПЧ, предварително задържане, забрана за нечовешко и унизително отношение, широка дискреция на властите

Човешките права са „последната утопия“ на нашето време², която се утвърждава като алтернатива на банкрутиралите политически утопии на ХХ век³. В международните про-

¹ д-р Деяна Марчева, главен асистент по Административно право и процес, департамент „Право“, Нов български университет, deyana.marcheva@gmail.com.

² Moyn, S. *The Last Utopia: Human Rights in History*. Cambridge, Massachusetts, and London, England: The Belknap Press of Harvard University Press, 2010. Самюъл Мойн отнася възникването на човешките права, според съвременното разбиране, към 70-те години на ХХ век. Той се противопоставя на историографията, която търси корените на човешките права в Американската и Френската революция от края на XVIII век, и разграничава понятието „права на човека“ (*rights of the man*), въведено с френската Декларация за правата на човека и гражданина от 27.08.1789 г., от понятието „човешки права“ (*human rights*), което навлиза в английския език с Всеобщата декларация за правата на човека от 10.12.1948 г. (на англ. *Universal Declaration of Human Rights*). Според Мойн „правата на човека“ в тяхната ранна версия от Американската и Френската революция всъщност са свързани с конструирането на държавата и гражданството – в контекста на революцията правата се претендират във от правната система с твърдението, че държавата се е провалила в защитата на естествени и неотменими права, което оправдава революцията, с която провалилата се държава се заменя с нова. От друга страна, човешките права са конструирането на международното право след Втората световна война, когато правата започват да се разглеждат във от контекста на гражданството и държавата и независимо от тях, с акцент върху това, че човешките същества имат права просто по силата на това, че са човеци. Проектът за човешките права е интернационален и се свързва с ангажиментите на държавите да защитават човешкия живот, свобода, достойнство и т.н. независимо от гражданството на хората. Мойн подчертава, че когато мислим за човешки права, поставяме фокус върху страданието на хората, независимо къде се намират, а това е доста различен фокус в сравнение с дебата за правата на човека в революциите от XVIII век. Не става въпрос просто за различни думи, а за различен проект – националният проект за права на човека от XVIII век и интернационалният проект за човешки права на ХХ и ХХI век.

³ Човешките права като проект на международните юристи правят своя пробив през 70-те години на ХХ век, защото това е време, когато редица други идеологии (напр. комунизъмът) започват да губят своята правдопо-

екти за защита на човешките права, които се развиват след Втората световна война на световно и регионално равнище, изкрystalизира проблемът как да се постигне справедлив баланс между основните права на индивида и публичния интерес. Механизмите за защита на човешките права въвеждат изключения и квалификации на голяма част от правата, т.е. допускат ограничения на правата, пропорционални на легитимните цели на държавите⁴. Настоящата статия ще разгледа човешките права на футболните хулигани като, първо, ще изясни понятието „футболен хулиган“, а след това ще анализира практиката на ЕСПЧ, свързана с правата на футболните хулигани.

Етикетите „футболно хулиганство“ и „футболен хулиган“ стават популярни в британските медии в средата на 60-те години на XX век⁵. С тях и до днес се обозначава широк спектър от различни форми на агресивно поведение на футболни запалянковци – от словесна агресия, вкл. подигравки, обиди, оплюване, през физическа агресия, вкл. юмручни боеве, замеряне на играчите или феновете на другия отбор с различни предмети (камъни, бутилки, бомбички и т.н.), до крайни форми на насилие и безредици, спонтанни или целенасочено търсени – вкл. въоръжени сблъсъци между групи или банди фенове, футболни тълпи, рушене на имущество на или около стадиона и т.н.

„Футболен хулиган“ се превръща от една „историческа (и истерична) конструкция на масмедияте“⁶ в социална стигма⁷, с която започват да се оправдават юридически и полицейски мерки на държавите по отношение на футболните запалянковци. Неизбежно в този контекст се поставя въпросът за човешките права на феновете, който, преведен на юридически език, предполага проверка във всички случаи на жалби да се прецени доколко наложените от публичната власт рестрикции са необходими и пропорционални на преследвани легитимни цели, вкл. да се предотвратят престъпления и да се защитят животът, здравето, общественият ред, правата и свободите на другите.

Изразът „футболно хулиганство“ прониква повсеместно в медийния и политическия език, полицейските практики и юридическите мерки, които се предприемат през втората половина на XX век първоначално в Обединеното кралство, а по-късно и в редица други държави. Същевременно очевидно е, че няма как правото да подведе под един общ знаменател като „футболно хулиганство“ толкова много и различни по форма и интензивност форми на поведение, свързани с футбола. В резултат на трагедията на стадион „Хейзел“ в Брюксел от 29.05.1985 г., при която 39 души намират смъртта си и стотици са ранени, след като фенове на „Ливърпул“ нападат фенове на „Ювентус“ и една стена се срутва под натиска на бягащото множество, Съветът на Европа изготвя по английски модел през 1985 г. Европейската конвенция за насилието и лошото поведение на зрители при спортни проя-

добност. Самюъл Мойн ги нарича „последната утопия“, за да изрази своя скептицизъм към възприемането на човешките права като панацея за постигане на един по-добър и справедлив свят.

⁴ Според Европейската конвенция за правата на човека (ЕКПЧ) и практиката на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ) единственото абсолютно право е забраната за изтезания, за нечовешко и унижително третиране, защото по отношение на него **няма разрешени изключения** или квалификации, според обществения интерес, правата на другите или други легитимни цели на държавите, пропорционално на които да бъдат допуснати ограничения на основното право.

⁵ Dunning, E., et al. (eds.) *The Roots of Football Hooliganism*. London: Routledge, 1988, p. 165; Stott, C., G. Pearson. *Football “Hooliganism”: Policing and the War on the “English Disease”*. London: Pennant Books, 2007, p. 13.

⁶ Redhead, S. *The Fashion and the Passion: Football Fandom in the New Europe*. Aldershot, England: Avebury; Brookfield, Vt., USA: Ashgate Publishing Co., 1993, p. 3.

⁷ Salter, M. The Judges v. the Football Fan: a Sporting Contest? *Northern Ireland Legal Quarterly*, vol. 36 (4), 1985, pp. 351–357.

ви и в частност футболни срещи („Конвенция № 120“), която е ратифицирана и от България през 1996 година.

Акцентът в „английския модел“ на регулация се поставя върху предотвратяване, възпиране и реакция на инциденти и налагането на мерки за противодействие на футболното хулиганство. В английската история се проследяват реакциите на публичната власт срещу футболните безредици и насилие до далечната 1314 г., когато крал Едуард II забранил футбола, който по това време се изразявал в буйно и агресивно ритане на свински пикочен мехур наред местното поле⁸.

През 1846 г. по време на мач в Дерби, Англия, се наложило две групи драгуни да се намесят, за да овладеят тълпата и настъпилия хаос⁹. През 80-те години на XIX век нахлуването на зрителите на терена било често явление по време на футболните мачове в Англия. В този период са регистрирани и първите случаи на футболно хулиганство, в които групи или банди от поддръжници на един отбор безчинстват в квартали, нападат съдии, играчи или поддръжници на противникови отбори. През 1885 г., след като по време на приятелски мач „Престън Норт Енд“ бие с 5:0 „Астън Вила“, се разразява бой с юмурици, ритници, пръчки и камъни, а един от играчите на „Престън“ е толкова жестоко пребит, че загубва съзнание. Английската преса нарича феновете „виещи грубияни“¹⁰. На следващата година запалняковци на „Престън“ се бият на една железопътна гара и това е първият документиран случай на футболно хулиганство, което се осъществява не по време на мач. А през 1905 г., след мача на „Престън“ и „Блекбърн Роувърс“, редица фенове на „Престън“ са осъдени за хулиганство, сред които и „пияна и неконтролируема“ седемдесетгодишна жена¹¹.

Въобще футболните безредици и насилие съпътстват цялата история на футбола¹², но феноменът привлича вниманието на медиите в края на 50-те години на XX век, когато достига информация за сходни проблеми и в Латинска Америка. През 60-те години на XX век годишно се регистрират средно около 25 инцидента и английските медии започват все повече да отразяват футболни безредици и повсеместно да използват етикета „футболни хулигани“. Появяват се и първите критики „срещу“, че по този начин се създава една „морална паника“ на публично равнище, която е непропорционална на действителния проблем¹³.

Започва да се прокарва разграничение между футболните „хулигани“ и истинските, автентичните „запалняковци“, за които медии, полиция, политици, съдии и футболни органи подчертават, че са основна жертва на безредиците и насилието, генерирани от малцинството на хулиганите. Спортният министър Колин Монихан (1987–1990) нарича хулиганите „раково образувание в иначе здраво тяло“¹⁴. Основният наратив в публичното пространство гравитира около това разбиране, като се формулира необходимостта от защита на играта

⁸ Ingle, S., M. Hodgkinson. When Did Football Hooliganism Start? *The Guardian* [online], 13.12.2001. Available from: <https://www.theguardian.com/football/2001/dec/13/theknowledge.sport> [viewed 14.02.2020].

⁹ Pearson, G. Fig Fact-Sheet Four: Hooliganism. *LiveinSoccer's blog* [online], 12.2007. Available from: <http://liveinsoccer.blogspot.com/2008/01/fig-fact-sheet-four-hooliganism-what-is.html> [viewed 14.02.2020].

¹⁰ Ingle, S., M. Hodgkinson. Op. cit.

¹¹ Ibid.

¹² Dunning, E., et al. (eds.). Op. cit.

¹³ Hall, S. The Treatment of “Football Hooligans” in the Press. In: Ingham, R., et al. (eds.) *Football Hooliganism: The Wider Context*. London: Inter-Action, 1978.

¹⁴ Armstrong, G., D. Hobbs. Tackled from Behind. In: Giulianotti, R., et al. (eds.). *Football, Violence and Social Identity*. London: Routledge, 1994, p. 234.

и обществото от футболните хулигани¹⁵, за да се легитимира необходимостта от все повече и по-рестриктивни мерки от страна на властите при управлението на футболните събития, включително превантивни мерки във връзка с рисковете за сигурност. В този контекст най-уязвими се оказват човешките права на футболните запалянковци, защото в този контекст те се оказват „постоянно заподозрени“ и дори превантивно третирани като футболни хулигани, така че да се ограничават тяхната свобода, право на личен живот, право на изразяване, право на събрания и демонстрации и т.н.

Стигматизирането и схематизирането на футболните хулигани в публичния дискурс влече след себе си и неадекватна защита на техните човешки права в различните юридически регулации. Интересното е, че този проблем изкрystalизира много повече в критичните анализи от различни хуманитарни области или интердисциплинарни изследвания – исторически, социологически, културологични и т.н., разкриващи многоизмерността на явленията на футболното хулиганство.

Тук можем да споменем социологическите анализи, които започват още през 70-те години на XX век от марксистка теоретична перспектива¹⁶, портретиращи футболните хулигани като мъже от работническата класа, които осмислят футболната игра като преживяване с тяхно активно участие, а не просто като зрелище за пасивната публика от средната класа. По тази линия актовете на футболно хулиганство се интерпретират като съзнателен опит на мъжете работници от работническата класа да си върнат играта, с която те се идентифицират, включително класово. През 80-те години на XX век футболното хулиганство се анализира и в парадигмата на фигуративната социология¹⁷, която измества фокуса от индустриалната революция¹⁸ и извежда тезата, че футболът процъфтява отчасти заради потенциала си да се приспособява към потребностите на обществото и натиска, упражняван от властта, а не да им се противопоставя и да се развива като субкултура. В този контекст се подчертава, че въпреки нарастващите прояви на хулиганство поне западните общества днес са по-цивилизовани и в тях има значително по-малко насилие, отколкото век по-рано¹⁹.

Има и изследвания, които стъпват върху значението на пространството като социално и културно понятие²⁰ и конципират футболното игрище с пространството, което осигурява отдушник на социалната енергия както за по-улегналите запалянковци, така и за онези,

¹⁵ Hall, S. Op. cit.; Stott, C., G. Pearson. Op. cit.

¹⁶ Clarke, J. *Football and Working Class Fans: Tradition and Change*. In: Ingham, R., eds. *Football Hooliganism: the Wider Context*. Inter-Action, 1978; Taylor, I. *Football Mad: a Speculative Sociology of Soccer Hooliganism*. In: Dunning, E., (eds.) *Sociology of Sport*. London: Routledge/Frank Cass, 1971.

¹⁷ Elias, N., E. Dunning. *Quest for Excitement: Sport and Leisure in the Civilizing Process*. Oxford: Blackwell, 1986; Murphy, P., J. Williams, E. Dunning. *Football on Trial: Spectator Violence and Development in the Football World*. London: Routledge, 1990.

¹⁸ Фокусът върху това, че урбанизацията, индустриализацията и натрупването на капитала спомагат за оформяне на идеята за „постиженията на мъжа“ – семеен мъж, който носи в себе си идеала за физическа смелост, рицарство и патриотични добродетели. Както аристократите организирани турнири с награди, за да обвържат и включат низшестоящите в обществото, така други се опитват да направят същото, като разпростират идеалите за уважаваната мъжественост до работническата класа.

¹⁹ Murphy, P., J. Williams, E. Dunning. Op. cit., p. 27.

²⁰ Bale, J. *Sport, Space and Society*. Routledge, 1993; Bale, J. *Landscapes of Modern Sport*. Leicester: Leicester University Press, 1994.

склонни към хулигански прояви. Има и анализи, които идентифицират т.нар. хулифенове²¹, или футболни запалянковци, които не заклеяват футболните хулигани, не се смятат за техни жертви, а приемат, че имат обща клубна идентичност. Игрището е и емблема на местна идентичност, от която традиционно клубовете са набирали своите поддръжници и на които все още разчитат по-малките клубове. Клубните шалчета, банери, песни и други рекламни материали представляват видим и разпознаваем израз на общностна идентичност. Доколкото понятията „дом“, „пространство“, „място“ остават важни и във века на глобализация, футболното игрище предлага място за среща и възможност за събиране с други еднородни граждани, предоставяйки на участниците нещо, което може да бъде наречено „символично гражданство“²².

Оказва се, че правото няма самостоятелен и собствен капацитет и механизми да осмисли и да отреагира на този проблем през първите години, в които се оформят рестриктивните мерки и политики на държавите по отношение на футбола, както и да преобърне тенденцията. Дори прегледът на практиката на ЕСПЧ по жалби на футболни запалянковци разкрива, че изключително рядко съдът установява нарушения на техните човешки права. Във всеки отделен случай ЕСПЧ разглежда жалбите на футболни запалянковци и преценява доколко наложените от публичната власт рестрикции са необходими и пропорционални на преследвани легитимни цели, включително да се предотвратят престъпления и да се защитят животът, здравето, общественият ред, правата и свободите на другите. Оплакванията на футболните запалянковци са в три посоки:

- за нарушаване на правото им на свобода и сигурност по чл. 5 от ЕКПЧ;
- за унижително и нечовешко отношение по чл. 3 от ЕКПЧ;
- за нарушена свобода на събранията и сдружаването по чл. 11 от ЕКПЧ.

Жалбите до Европейския съд в Страсбург основно засягат полицейските практики на превантивно задържане на футболни запалянковци, заподозрени в хулиганство. Досега обаче ЕСПЧ не е установил нарушение на правото на свобода и сигурност на жалбоподателите по чл. 5 от ЕКПЧ²³, защото признава широка дискреция на властите да осъществяват предварително задържане в рамките на закона.

²¹ Rookwood, J., G. Pearson. The Hoolifan: Positive Fan Attitudes to Football 'Hooliganism'. *International Review for the Sociology of Sport*, vol. 47 (2), 2010, pp. 149–164.

²² Holt, R. *Sport and the British*. Oxford: Oxford University Press, 1989.

²³ ЕКПЧ, чл. 5. *Право на свобода и сигурност*

1. Всеки има право на свобода и сигурност. Никой не може да бъде лишен от свобода, освен в следните случаи и по реда, предвиден от закона:

- a) законосъобразно лишаване от свобода по силата на постановление от компетентен съд присъда;
- b) законосъобразен арест или лишаване от свобода за неизпълнение на законосъобразно съдебно решение или с цел осигуряване на изпълнението на задължение, предписано от закона;
- c) законосъобразен арест или лишаване от свобода с цел да се осигури явяване пред компетентния съгласно закона орган, по обосновано подозрение за извършено престъпление, или когато задържането обосновано може да се смята за необходимо, за да се попречи на лицето да извърши престъпление или да се укрие, след като е извършило престъпление;
- d) лишаване от свобода на непълнолетно лице въз основа на законосъобразно решение, за да се осигури надзор с възпитателна цел или законосъобразно лишаване от свобода на такова лице, с цел да се осигури неговото явяване пред предвидената в закона институция;
- e) законосъобразно лишаване от свобода, с цел да се предотврати разпространението на инфекциозни болести, както и на душевноболни лица, алкохолици, наркомани или скитници;
- f) законосъобразен арест или лишаване от свобода на дадено лице, с цел да се предотврати незаконното

В делото *Ostendorf срещу Германия*²⁴ ЕСПЧ не установява нарушение на държавата, като признава, че задържането на жалбоподателя от полицията за 4 часа е осъществено законосъобразно – за да се осигури изпълнението на „конкретното и специфично задължение на жалбоподателя да се въздържа от организираните на кавги между противостоящи групи хулигани на футболен мач“.

Жалбоподателят е привърженик на футболен клуб „Вердер Бремен“, редовно посещава футболните двубои на този клуб и от 3.09.1996 г. е регистриран в базата данни на полицията в Бремен като лице със склонност към употреба на насилие при спортни събития. След това, до 24.05.2003 г., са регистрирани осем различни инцидента във връзка с футболни двубои, в които е замесен и жалбоподателят. Той е регистриран и в национална база данни за лица, склонни към употреба на насилие при спортни събития, в която се включват лица, срещу които е образувано наказателно производство по разследване на престъпления, извършени при спортни събития.

На 10.04.2004 г. жалбоподателят и още около тридесет-четиридесет футболни привърженици пътуват с влак от Бремен до Франкфурт на Майн, за да посетят футболен мач. Полицията на Бремен предварително информира колегите си от полицията във Франкфурт на Майн за това, че група от около тридесет-четиридесет футболни привърженици, склонни към насилие при спортни събития, т.нар. „хулигани категория С“, планира да пътува от Бремен до Франкфурт на Майн. При пристигането им на Централна гара – Франкфурт на Майн полицията проверява самоличността на членовете на групата футболни привърженици от Бремен и за по-голямата част от тях установява, че са футболни хулигани със склонност към насилие. Нещо повече, жалбоподателят вече е идентифициран от полицията в Бремен като „водач на банда“ на хулиганите от Бремен. Полицията обисква членовете на групата и изземва доста на брой чифтове ръкавици, напълнени с кварцов пясък, средства, обичайно използвани в хулигански сбивания. Въпреки полицейската заповед да остане в групата, която трябва да бъде придружена до футболния стадион с цел да се предотврати организирането или започването на хулиганско сбиване, жалбоподателят се отделя от групата и се скрива в дамската тоалетна. Полицията го намира в заключена кабина на дамската тоалетна в заведението и около 14:30 ч. го арестува, изземва мобилния му телефон и го отвежда в полицейския участък, намиращ се в близост до футболния стадион. Правното основание за задържането на жалбоподателя е чл. 32, ал. 1, т. 2 от Закона за обществената сигурност и ред на провинция Хесен – разпоредба, която има за цел единствено предотвратя-

му влизане в страната, или на лице, против което се предприемат действия за неговото експулсиране или екстрадиране.

2. На всеки арестуван трябва незабавно да бъдат съобщени на разбираем за него език основанията за арестуването му и всички обвинения, които му се предявяват.

3. Всеки арестуван или лишен от свобода в съответствие с разпоредбите на параграф 1 с) на този член трябва своевременно да бъде изправен пред съдия или пред длъжностно лице, упълномощено от закона да изпълнява съдебни функции, и има право на гледане на неговото дело в разумен срок или на освобождаване преди гледането на неговото дело в съда.

Освобождаването може да бъде обусловено от даването на гаранции за явяване в съда.

4. Всеки арестуван или лишен от свобода има право да обжалва законосъобразността на своето задържане в съда, който е задължен в кратък срок да се произнесе; в случай че задържането е неправомерно, съдът е длъжен да нареди незабавното освобождаване на задържаното лице.

5. Всяко лице, арестувано или лишено от свобода в нарушение на изискванията на този член, има право на обезщетение.

²⁴ Решение от 7.03.2013 г. по дело *Ostendorf срещу Германия*, ЕСПЧ, Жалба № 15598/08.

ването на престъпления. Жалбоподателят е освободен около 18:30 ч. същия ден, един час след края на футболния двубой.

Жалбоподателят се оплаква пред ЕСПЧ, че превантивното му задържане във връзка с футболния мач на 10.04.2004 г. нарушава правото му на свобода, залегнало в чл. 5 от ЕКПЧ. ЕСПЧ изследва позициите на страните и представените доказателства и заключава, че полицията на Франкфурт на Майн разполага с достатъчно факти и данни, които да обосновават заключението на един обективен наблюдател, че жалбоподателят се подготвя и планира да участва в хулиганско сбиване, т.е. да извърши престъпления, сред които нанасяне на телесна повреда и нарушаване на общественото спокойствие. Така ЕСПЧ стига да извода, че превантивното задържане на жалбоподателя в настоящия случай може да се квалифицира като имащо за цел „да се попречи на лицето да извърши престъпление“ по смисъла на чл. 5, параграф 1, буква с) на ЕКПЧ²⁵. Съдът установява, че задължението на жалбоподателя да не организира и да не участва в хулиганско сбиване, по време на каквото често се стига до масови случаи на нанасяне на телесни повреди и нарушаване на общественото спокойствие, е важно задължение, което е възложено на жалбоподателя в интерес на обществото. Германия като ответник по делото изтъква, че полицията е длъжна да предотвратява хулигански сбивания както по време на седмичните футболни срещи на Федералната футболна лига на Германия, така и по време на други футболни шампионати. Следователно задължението да не се препятства мирното провеждане на тези спортни събития с голям брой зрители и да се защитава публиката от заплахи, особено за физическата ѝ неприкосновеност, е задължение със значима тежест с оглед обстоятелствата на случая.

Същата логика ЕСПЧ развива и по делото *S., V. и A. срещу Дания*²⁶, образувано по три жалби на трима датски граждани, чиито имена не са разкрити по тяхна молба. Тех-

²⁵ В практиката на ЕСПЧ има спор дали чл. 5, параграф 1, буква с) от ЕКПЧ в частта „законосъобразен арест [...] когато задържането обосновано може да се смята за необходимо, за да се попречи на лицето да извърши престъпление или да се укрие, след като е извършило престъпление“ се прилага само във връзка с наказателно производство и във връзка с явяване на съдебен процес, или може да се прилага и при „превантивното задържане“, без задържаният да е заподозрян в извършване на престъпление. Този спор е видим и в Особеното мнение на съдиите Lemmens и Jäderblom към Решение от 7.03.2013 г. по дело *Ostendorf срещу Германия*, ЕСПЧ, Жалба № 15598/08. Мнозинството съдии по делото *Ostendorf срещу Германия* смятат, че чл. 5, параграф 1, буква с) от ЕКПЧ „урежда само предварително задържане преди съдебен процес“ (т. 66–68); и че задържане по смисъла на чл. 5, параграф 1, буква с) от ЕКПЧ може да бъде постановено срещу „лице, което е осъществило наказуеми подготовителни действия за престъпление, за да се предотврати извършване на последното престъпление“ (§86). В Особеното мнение обаче съдиите се опират на най-ранната практика на ЕСПЧ в Решение от 1.07.1961 г. по дело *Lawless срещу Ирландия*, ЕСПЧ, Жалба № 332/57, в която се приема, че превантивното задържане, дори и във връзка с наказателно производство, може да бъде допустимо по силата на чл. 5, параграф 1, буква с) от ЕКПЧ (в същия смисъл са и Решение от 18.01.1978 г. по дело *Обединеното кралство срещу Ирландия*, ЕСПЧ, Жалба № 5310/71, т. 196; Решение от 6.11.1980 г. по дело *Guzzardi срещу Италия*, ЕСПЧ, Жалба № 7367/76, т. 102). През 1989 г. ЕСПЧ сменя този подход, без да дава обяснение защо, в Решението от 22.02.1989 г. по дело *Ciulla срещу Италия*, Жалба № 11152/84, т. 40, в която заявява следното: „подпараграф (с) позволява лишаване от свобода само във връзка с наказателно производство“, като се позовава на това, че подобно тълкуване е „очевидно от формулировката“. В този случай Съдът въобще не обяснява противоречието с произнасянето си през 1961 г. по делото *Lawless срещу Ирландия*, нито коментира непоследователната си практика в следващите решения. Едва в Решение от 22.10.2018 г. по дело *S., V. и A. срещу Дания*, ЕСПЧ (Голям състав), Жалба № 35553/12, 36678/12 и 36711/12, тази противоречивост е поставена във фокуса на произнасянето на Съда, за да бъде изяснена и преодоляна. Съдът намира, че натежават аргументите да се „прегърне“ тълкуването по делото *Lawless срещу Ирландия*.

²⁶ Решение от 22.10.2018 г. по дело *S., V. и A. срещу Дания*, ЕСПЧ (Голям състав), Жалба № 35553/12, 36678/12 и 36711/12.

ните твърдения са за предварително задържане в нарушение на чл. 5 от ЕКПЧ. И тримата жалбоподатели са задържани преди футболен двубой между Дания и Швеция, проведен на 10.10.2009 година. Преди мача полицията получава информация, че се подготвят улични сбивания между футболните хулигани. Тримата жалбоподатели са задържани за няколко часа на основание чл. 5, ал. 3 от Закона за полицията, без срещу тях да е образувано наказателно производство. В това свое решение ЕСПЧ обобщава предходната си практика кое предварително задържане може да се определи за „произволно“: „Един общ принцип, установен в практиката, е, че задържането е „произволно“, когато, макар и да е спазена буквата на националния закон, има елемент на недобросъвестност или измама от страна на властите“²⁷. Според Съда, „за да се приеме, че задържането не е произволно, не е достатъчно мярката да е изпълнена в съответствие с националния закон, но и следва да е необходима при обстоятелствата“²⁸. Освен теста за необходимост на задържането, в конкретния случай се проверява и дали е постигнат баланс между важността на правото на свобода и важността в едно демократично общество да се осигури непосредствено изпълнение на определено задължение²⁹. Съдът подчертава също така, че не може разширително да се тълкува „законосъобразен арест с цел осигуряване на изпълнението на задължение, предписано от закона“ по чл. 5, параграф 1, буква б) от ЕКПЧ, защото това би довело до „последници, несъвместими с идеята за правова държава (rule of law), от която цялата Конвенция черпи вдъхновение“³⁰.

Фактологията в *делото S., V. и A. срещу Дания* е различна от тази по *делото Ostendorf срещу Германия*, защото и тримата жалбоподатели спазват заповедите на полицията, а и в нито един момент те не са предупреждавани, че трябва да се въздържат от определени действия. У тях не са намирани и средства, които се използват при сбивания на футболни хулигани, а и те не са инициирали, нито са участвали в каквито и да е такива инциденти по-рано³¹. ЕСПЧ изследва въпроса дали предварителното задържане на футболните запалняковци е било законосъобразно. В тази връзка подчертава, че след като няма явна необоснованост и произволност, ЕСПЧ няма как да оспорва тълкуването на вътрешния закон според националните съдилища, според преценката на които в случая предварителното задържане е било в съответствие с материалния и процесуалния закон на Дания³².

Съдът не вижда причина и да поставя под въпрос заключенията на датските съдилища, че жалбоподателите са били задържани, тъй като полицията е имала достатъчно основания да смята, че те са подбуждали други да започнат сблъсъци с шведски футболни запалняковци в центъра на Копенхаген. Според свидетелските показания на полицейски главен инспектор пред националния съд намерението на полицията е било, първо, да говори с различните групи, за да направи опит да ги успокои. А след първите сбивания полицията планира да задържа само подбудители, като преценката кой е такъв, е правена на място в зависимост от действителното поведение на лицата. След като не е представено никакво

²⁷ Пак там.

²⁸ Пак там, т. 77.

²⁹ Този баланс е утвърден трайно в практиката на ЕСПЧ в делата, вкл. на български граждани. Виж Решение от 25.09.2003 г. по дело *Василева срещу Дания*, ЕСПЧ, Жалба № 52792/99, т. 37; Решение от 22.05.2008 г. по дело *Илия Стефанов срещу България*, ЕСПЧ, Жалба № 65755/01, т. 71.

³⁰ Решение от 22.10.2018 г. по дело *S., V. и A. срещу Дания*, ЕСПЧ (Голям състав), Жалба № 35553/12, 36678/12 и 36711/12, т. 83.

³¹ Пак там, т. 63.

³² Пак там, т. 148.

доказателство за недобросъвестност или небрежност от страна на националните власти – и полицията, и съдилищата, при прилагането на относимото законодателство, ЕСПЧ няма как да стигне до противоположен извод.

Интересното в това решение на ЕСПЧ по *делото S., V. и A. срещу Дания* е, че е потвърдена широката дискреция на държавите да осъществяват предварително задържане и да преценяват кога е налице риск за нарушаване на обществения ред и опасност за сигурността на останалите. Макар и датският Закон за полицията да не конкретизира никакви престъпления, които жалбоподателите следва да се въздържат да осъществяват, ЕСПЧ намира, че в датското законодателство има достатъчно разпоредби, които задължават лицата да не започват сбивания и да не се включват в никакви форми на насилие, които нарушават обществения ред. Същевременно неизпълнението на тези задължения е криминализирано, така че е изпълнено и изискването предварителното задържане да е свързано с конкретен вид престъпление. В крайна сметка ЕСПЧ стига до извода, че заключенията на националните съдилища по това дело са достатъчни, за да удовлетворят външен обективен наблюдател, че когато задържа жалбоподателите, датската полиция е имала всички основания да смята, че те са участвали в организирането на сблъсъци между футболни хулигани. Така според практиката на ЕСПЧ се оказва, че не е необходимо едно лице да има регистрация или персонална история като футболен хулиган, за да бъде задържано от полицията с подозрението, че е такъв и има намерение да организира масови безредици и нарушаване на обществения ред.

Европейският съд в Страсбург е разглеждал и жалба за нечовешко и унижително отношение към футболни запалнянковци в нарушение на чл. 3 от ЕКПЧ³³. *Делото Hentschel and Stark срещу Германия*³⁴ е свързано с проведен на 9.12.2007 г. футболен мач в Мюнхен, след края на който полицията блокира с кордон за 15 минути платформата, на която се намират поддръжниците на единия футболен отбор, за да предотврати тяхното излизане от стадиона и среща с поддръжниците на другия отбор.

Според първия жалбоподател г-н Хенчел, той напуснал платформата след вдигане на блокадата и докато вървял към изхода, група полицаи, облечени в черни униформи, се затичали с вдигнати полицейски палки към излизащите зрители. Някои от полицаите започнали да удрят зрителите с палките без никакво предупреждение. Самият той бил ударен с палка по главата, което води до кървяща рана зад ухото му, заради което се наложило да получи спешна помощ от парамедици в линейка, паркирана наблизко. Наложило се и допълнително лечение в болницата на родния му град.

Вторият жалбоподател – г-н Щарк, също, преди да излезе от стадиона, е бил хванат за рамото от полицаи, който използвал отблизо лютив спрей срещу лицето му. След това е паднал на земята и бил ударен по лявата ръка с полицейска палка. В резултат на това лицето му е било известно време подуто и зачервено и го е боляла ръката. И двамата жалбоподатели разпознали, че са нападнати от полицаи, но нямало как да ги идентифицират, защото всички имали идентични униформи с каски, на които липсвали техните имена или други обозначителни знаци.

Пред ЕСПЧ немската държава развива друга версия за фактите по случая, като твърди, че блокадата е била вдигната заради агресивното поведение на някои от зрителите и натиска, оказан върху полицейския кордон. Когато поддръжниците от платформата се насочили

³³ ЕКПЧ, чл. 3. *Забрана на изтезанията. Никой не може да бъде подложен на изтезания или нечовешко или унижително отношение или наказание.*

³⁴ Решение от 9.11.2017 г. по дело *Hentschel and Stark* срещу Германия, ЕСПЧ, Жалба № 47274/15.

към изхода, срещу тях били изправени полицейски части, които били извикани за подкрепление на кордона. Впоследствие някои от футболните хулигани продължили с агресивни действия към полицаите и ги провокирали, като в крайна сметка било арестувано едно от тези лица, а двама полицаи получили леки наранявания. След минути полицията омиротворила ситуацията и поставила под контрол излизащите зрители. Немското правителство оспорва разказите на жалбоподателите и твърди, че липсват достоверни доказателства, че жалбоподателите са преднамерено удряни от полицейски служители и че съответните наранявания са резултат от полицейската операция.

След като немската преса отразява случая и футболни запалняковци, включително първият жалбоподател, подават жалби, започва официално разследване за полицейско насилие. В разследването са включени и материали от подбрани видео записи, направени от полицията по време на инцидента. Прокурорът признава, че са събрани доказателства, че някои полицаи са използвали полицейски палки срещу зрители, включително жени и деца, по непропорционален начин и без официална заповед или одобрение. Стига до заключението обаче, че разследването не може да свърже конкретните актове на насилие с определени полицейски служители, нито да установи дали е било оправдано използването на сила. Не било възможно нито да се установи дали нараняванията на жалбоподателите са причинени от полицейски служители, нито да се идентифицират конкретни заподозрени полицаи. Поради това наказателното производство било прекратено, но след жалба, че видео материалите са фрагментарни и не са разпитани полицейските служители, разследването отново било възобновено. Впоследствие обаче, според жалбоподателите в Страсбург, част от видео материалите, които показват непропорционално полицейско насилие, са били изтрети и нямало как да бъдат възстановени. След като са заличени видео записите, нито наказателното производство можело да бъде доведено докрай, нито ЕСПЧ разполага с достатъчно доказателства за твърдените от жалбоподателите факти.

Така по този казус ЕСПЧ не установява нарушение на забраната за жестоко, нечовешко и унижително отношение по чл. 3 от ЕКПЧ в материалноправен аспект, а само в процесуален аспект заради недостатъчните усилия на немските власти да проведат ефективно разследване по твърденията на жалбоподателите, включително да идентифицират полицаите, които били с каски и нямали никакви имена или други знаци.

Подадените жалби за нарушение на правото на събрания и сдружаване на запалняковци по чл. 11 от ЕКПЧ³⁵ също са неуспешни. Например по делото *Association Nouvelle Des Boulogne Boys срещу Франция*³⁶ ЕСПЧ намира жалбата за явно неоснователна, поради което и недопустима. В този случай футболен клуб „Пари Сен Жермен“ е разформирован от френските власти, след като разгъва особено обиден плакат „безработни, недорасли педофили“ по време на финал на френската купа, пряко предаван по телевизията. Съдът при-

³⁵ ЕКПЧ, чл. 11. Свобода на събранията и сдружаването

1. Всеки има право на свобода на мирните събрания и на свободно сдружаване, включително правото да образува и членува в професионални съюзи за защита на своите интереси.

2. Упражняването на това право не подлежи на никакви ограничения, освен на тези, предвидени в закона и необходими в едно демократично общество в интерес на националната или обществената сигурност, за предотвратяване на безредици или престъпления, за защитата на здравето и морала или на правата и свободите на другите. Този член не изключва въвеждането на законни ограничения върху упражняването на тези права от служещите във въоръжените сили, полицията или държавната администрация.

³⁶ Решение от 7.03.2011 г. по дело *Association Nouvelle Des Boulogne Boys срещу Франция*, ЕСПЧ, Жалба № 6468/09.

ема, че мярката по прекратяване на клуба е пропорционална на преследваната легитимна цел да се предотвратят безредици или извършване на престъпление.

Всъщност практиката на ЕСПЧ отваря широко поле за дискреция на държавите за намеса в човешките права на футболните запалянковци със съображения за опазване на обществения ред и сигурността. Най-общо е призната възможността за задържане на определено място за известен период от време и при липса на съгласие от страна на задържания, когато това е необходимо за контрол на тълпи по време на спортни събития. В този смисъл може да се приеме, че индивидуалните права на футболните запалянковци отстъпват пред мерките за сигурност на държавите, доколкото последните са пропорционални на съответни легитимни цели.

Това не означава, че напредък в регулациите на футболното хулиганство в посока по-адекватна защита на човешките права е неосъществим. Този напредък обаче не се генерира от юридическата и съдебната практика, а по-скоро е резултат от множеството анализи, политически, академични и др., стимулирани от заинтересуваните да решат проблема футболни клубове и анализатори. През последните години вече е безспорно, че Конвенцията от 1985 г. е морално остаряла, а практиките, заложи в нея, могат да доведат до обратен ефект – ескалация на насилието и безредиците вместо тяхното предотвратяване. През 2016 г. е приета нова Конвенция № 218 на Съвета на Европа от 3.06.2016 г. за интегриран подход за безопасност, сигурност и услуги при провеждане на футболни срещи и други спортни мероприятия, ратифицирана и влязла в сила за България от 1.11.2017 година. Фокусът в новата конвенция не е само върху противодействие на безредиците, а върху създаване на сигурна, безопасна и гостоприемна среда за провеждане на футболни мероприятия и насърчаване на партньорство между всички заинтересувани страни. Идеологически новата конвенция не стъпва върху стигмата на футболно хулиганство, а върху разбирането, че основна цел трябва да бъде опазване на сигурността, включително защитата на правата на футболните запалянковци. Как точно това ще се осъществи на практика, предстои да видим.

DO FOOTBALL HOOLIGANS HAVE HUMAN RIGHTS?

Deyana Marcheva³⁷

Human rights are the “last utopia” of our time that achieved contemporary prominence on the ruins of the last political utopias of twentieth century. All the international projects after World War 2 aspire to achieve a just balance between the basic individual rights and public interest. The human rights protection mechanisms introduce exceptions and qualifications to most of the human rights to allow for their restrictions proportional to the legitimate aims of the states. This article explores the human rights of the football hooligans starting with an analysis clarifying the his-

torical, cultural and sociological aspects of the term “football hooligan”. Afterwards a detailed review of the case law of the European court of human rights is offered to reveal the status of the so called football hooligans as people whose basic rights could be restricted by the states upon wide discretion of the national authorities.

Keywords: Football, Hooligan, Brawls, Human Rights, ECHR, Preventive Detention, Prohibition of Inhuman or Degrading Treatment, Wide Discretion of Authorities

³⁷ Deyana Marcheva, PhD, Senior Lecturer of Administrative Law and Administrative Procedure, Law Department, New Bulgarian University, deyana.marcheva@gmail.com.